

Джерела та література

1. Гетьманчук О. Початок візового експерименту / О. Гетьманчук // Дзеркало тижня. – 2003. – від 4 жовт.
2. Задоя А. Общие черты и национальные особенности экономического кризиса в странах Восточной и Центральной Европы / А. Задоя // Науч. тр. Донец. нац. техн. ун-та. – 2010. – Вып. 37–1. – С. 103–108.
3. Качмарчик П. Современные и будущие тенденции трудовой миграции за пределы Польши в контексте расширения Европейского Союза / П. Качмарчик // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинев : Молд. ГУ, 2003. – 246 с.
4. Кіш Є. Політико-правові засади українсько-угорського кордону в контексті розширення ЄС / Є. Кіш // Людина і політика : укр. соц.-гуманіт. наук. журн. – 2003. – № 6. – С. 15–21.
5. Магдич А. Спільні риси й національні особливості економіки країн Центральної та Східної Європи / А. С. Магдич // Економіка розвитку. – 2013. – № 2. – С. 32–36.
6. Шенгенська угода від 14.06.1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/234150.html>
7. Europe in figures: Eurostat yearbook 2012 [Electronic resource]. – Mode of access : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-12-001/EN/KS-CD-12-001-EN.PDF
8. International Migration Outlook 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.oecd.org/migration/internationalmigrationoutlook2011.htm>
9. OECD Report Poland [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/37231744.pdf>
10. Paying Taxes 2012: The global picture [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes-2012.pdf>
11. TransMonee_2012 [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.transmonee.org/Downloads/RU/2013/TM_2012_Handout_FV_RU.pdf

Патійчук Віктор, Лавренюк Кристина. Особенности современной миграционной ситуации в странах Центрально-Восточной Европы. Рассмотрены основные факторы миграционных потоков населения в Центрально-Восточной Европе. Исследовано влияние экономических показателей и особенностей экономического развития стран региона на современную миграционную ситуацию в Европе в целом. Проанализирована миграционная политика стран Европейского Союза и отдельных стран Центрально-Восточной Европы в современных интеграционных условиях развития. Выявлены основные тенденции миграционных потоков населения в регионе и отдельно взятых странах Центрально-Восточной Европы. Обобщены основные миграционные проблемы развития региона и Европейского Союза как интеграционной формы существования современных экономик стран.

Ключевые слова: Центрально-Восточная Европа, международная миграция, миграционные факторы, причины миграций, направления миграционных потоков.

Patiychuk Viktor, Lavreniuk Chrystyna. Features of the Current Migration Situation in Central and Eastern Europe. The main factors of migratory movements of the population in Central and Eastern Europe are analyzed. The influence of economic factors, and characteristics of the economic development of the region to the modern migration situation in Europe are determined. Analyzes the migration policies in the European Union and migration policies of certain countries of Central and Eastern Europe in terms of modern integration. The basic trend of migration flows in the region and individual countries of Central and Eastern Europe are defined. The basic migration problems of the region and the European Union as the integration form of existence of country economies are generalized.

Key words: Central and Eastern Europe, international migration, migration factors, the reasons for migration, the direction of migration flows.

Стаття надійшла до редколегії
19.09.2013 р.

УДК 330.27

Оксана Пелех

Світова фінансова криза 2007–2008 років й антикризова політика Польщі

Проаналізовано фінансово-економічну ситуацію в Польщі в період світової кризи 2008–2009 рр., розглянуто особливості національної економіки Польщі та найважливіші структурні чинники, які вплинули на економічний розвиток країни в цей період. Схарактеризовано антикризові дії уряду, Національного банку та

© Пелех О., 2013

Ради монетарної політики Польщі. Виділено причини, які дали пом'якшити силу негативних кризових впливів і зберегти позитивні тенденції економічного розвитку.

Ключові слова: світова економічна криза, економічна політика держави, програма антикризових дій.

Постановка наукової проблеми та її значення. Із часів великої депресії криза 2007–2008 рр. була найглибшою. Вона розпочалася з банкрутства великих фінансових установ у США й швидко переросла в глобальну. Однак, незважаючи на кризові явища, на загальному негативному фоні виділилася низка країн, які досягли значних фінансово-економічних результатів. До них належить Китай (зростання ВВП у 2009 р. – +7,2 %), Індія (у 2009 р. ВВП – +7,7 %), Індонезія (у 2009 р. ВВП – +5,7 %), Іран (у 2009 р. ВВП – +3,8 %), Австралія (у 2009 р. ВВП – +2,7 %) [5, с. 38].

У Європі такою «світлою плямою» в період кризи виявилася польська економіка. Польща показала реальне позитивне зростання, перевершивши всі країни Європейського Союзу, за винятком Кіпру. У 2009 р. зростання ВВП Польщі склало +1,7 %. Це стало можливим завдяки особливостям економіки, з одного боку, та адекватній політиці уряду Польщі – з іншого.

З огляду на сказане, аналіз позитивного антикризового досвіду Польщі актуальний для України, яка й досі з різних причин так і не змогла вийти з кризового стану.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідження кризових явищ постійно перебували й нині перебувають у центрі уваги таких всесвітньо відомих дослідників, як Б. Бернанке, П. Кругман, Н. Рубіні, Дж. Сорос, Й. Стігліц та ін. Ця проблематика була та залишається актуальною і для українських науковців, серед яких варто назвати О. Барановського, В. Крикуна, В. Новицького, О. Пасхавера, Ю. Пахомова, В. Пинзеника, А. Філіпенка, Н. Шелудька, А. Шкляра. Однак, з огляду на складність і унікальність явищ, пов'язаних із сучасними кризами, поза увагою дослідників ще залишається чимало нерозв'язаних проблем.

Мета дослідження – проаналізувати стан економіки Польщі в період кризи й виявлення складників її антикризової політики, яка дала змогу пом'якшити силу негативних кризових впливів і зберегти позитивні тенденції розвитку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Зміни, які відбувалися у світовій економіці у 2008–2009 рр., істотно вплинули на хід економічних процесів у Польщі. Її економіка виявилася досить стійкою до світової кризи, хоча економічна активність піддалася незначному ослабленню. Це підтверджують факти. Різниця між зростанням ВВП (порівняно з аналогічним періодом попереднього року) у IV кварталі 2007 р. (6,6 %) і I кварталі 2009 р. (0,7 %) склала 5,9 % [1, с. 15]. Загалом у всіх кварталах 2008–2009 рр. відзначено позитивні темпи зростання ВВП, порівняно з аналогічним періодом попереднього року.

Розглянемо найважливіші компоненти, що вплинули на зміни ВВП Польщі.

Насамперед слід відзначити позитивне сальдо торговельного балансу країни. Зрозуміло, що економічна рецесія в країнах – торговельних партнерах Польщі – призвела до зменшення іноземного попиту на польські товари й послуги. Це викликало різке зниження експорту, а відтак – вплинуло на вповільнення економічного зростання країни. У 2009 р. експорт упав, порівняно з попереднім роком, на 8,0 %, а імпорт – на 13,5 %. Проте динаміка експорту виявилася кращою за динаміку імпорту, що позитивно позначилося на загальній динаміці ВВП і сприяло швидкому покращенню зовнішньоторговельного балансу. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі стосовно ВВП зменшилося з –7,2 % у I кварталі 2008 р. до –2,8 % у IV кварталі 2009 р. [1, с. 17].

Уже через рік (у 2010 р.), порівняно з 2009-м, експорт польських товарів зріс на 19,5 % і склав 117,4 млрд євро, що стало рекордним показником із моменту запровадження євро. Докризовий рівень 2008 р. перевершено на 1 %. Імпорт зріс ще більше – на 21,7 % (130,9 млрд євро), хоча цей показник складав 92 % докризового рівня. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі також зросло до 13,5 млрд. євро, однак воно було удвічі меншим, порівняно з 2008 р. (26,2 млрд євро) [3].

Наступний складник – зміни на ринку праці. Зниження зростання ВВП супроводжувалося погіршенням ситуації на цьому ринку. Чисельність зайнятих зменшилася, зросла кількість безробітних: із 6,6 % у III кварталі 2008 р. – до 10,6 % у I кварталі 2010 р. [1, с. 16]. Розвиток негативних тенденцій на ринку праці сприяв виразному зниженню динаміки зростання кінцевого споживання. Однак рівень безробіття в Польщі під час кризи залишався дещо меншим, ніж у середньому по ЄС.

Вагомим чинником зміни ВВП є інвестиції, зокрема з фондів ЄС. Обсяги надходження інвестицій від Євросоюзу у 2009 р. у перерахунку на польські злоті зросли на 127 %, порівняно з 2008 р.

Щоправда, це зростання частково пояснюється падінням курсу злого відносно євро [1, с. 16]. Істотним імпульсом зростання для економіки стала підготовка до проведення Євро-2012 та пов'язані з ним надходження коштів. Ця подія збільшила притік фінансових ресурсів від уболівальників, а також прискорила роботи в транспортній інфраструктурі. А в травні 2009 р. МВФ відкрив для Польщі спеціальну кредитну лінію в сумі 20,5 млрд дол., яку Польща використала для зміцнення валютних резервів її національного банку, забезпечуючи тим самим додаткову підтримку своєї валюти [4].

Наслідком зменшеної активності підприємств стало погіршення стану державного бюджету, дефіцит якого відносно ВВП досяг рівня 7,1 % у 2009 р., тобто подвоївся, порівняно з 3,6 % у 2008 р. [1, с. 17].

Зазначимо, що зниження надходжень від податків на початку 2009 р. змусило уряд переглянути початковий варіант проекту бюджету й збільшити прогноз дефіциту бюджету з 6 млрд до 9 млрд дол. у 2009 р. Остаточо, за даними Міністерства фінансів, дефіцит державного бюджету склав майже 8 млрд дол. [6, с. 14]. Падіння прибуткового податку у 2009 р. на 2,8 % значною мірою було компенсоване динамічним зростанням надходжень інвестиційних засобів із фондів Євросоюзу (127 %) і дивідендів від держпідприємств (42 %). Витрати бюджету зберегли досить високі темпи зростання (7,5 %), незважаючи на зменшення його витратної частини під час перегляду бюджету [1, с. 17].

Маючи найбільшу економіку серед країн Центрально-Східної Європи, Польща володіє великим внутрішнім ринком, що робить її відносно менш залежною від експорту. Якщо у 2008 р. в ЄС тільки в Болгарії, Румунії й Словаччині економіка розвивалася швидше за польську, то у 2009-му зростання ВВП простежували лише в польській економіці. Цьому сприяла менша частка експорту в загальному обсязі ВВП, порівняно з іншими країнами, гнучкий валютний курс, незначна залежність підприємств і населення від кредитів.

Попри зазначені об'єктивні причини, варто відзначити активну позицію суб'єктів антикризових дій, завдяки яким Польща змогла втримати позитивні показники економічного розвитку.

У ролі піонера антикризових дій виступив Національний банк Польщі (НБП). До 2007 р. НБП проводив політику стабілізації рівня цін, що сприяло недопущенню перегріву економіки. 14 жовтня 2008 р. НБП озвучив антикризову стратегію в «Пакеті довіри». На першому етапі кризи банк знижував базові процентні ставки з метою збереження ліквідності на міжбанківському ринку. На другому етапі банк:

- затвердив новий вид активів, які використовуються як застава в операціях із комерційними банками;
- достроково викупив у польських банків свої облигації та низив рівень резервних норм;
- для підтримки кредитної активності впровадив новий кредит – дисконтний, який рефінансував банкам їхні нові кредити для підприємств під заставу виставлених підприємствами векселів.

Водночас Рада монетарної політики Польщі почала проводити стимулювальну політику: із листопада 2008 р. по червень 2009 р. процентні ставки були знижені в шість разів. Відтак, ставка рефінансування НБП знизилася з 6,5 % до 3,5 % [1, с. 27].

Рада знизилася рівень резервної норми з 3,5 % до 3,0 %. В умовах підвищеної поточної інфляції, переважно внаслідок дії чинників, не залежних від польської грошово-кредитної політики (зростання адміністративно-регульованих цін і девальвація злого у II кварталі 2008 р. і на початку 2009 р.), реальна процентна ставка також знизилася до історично низького рівня й із березня 2009 р. утримувалася на рівні нуля [1, с. 27]. Політика «дешевих грошей» сприяла поверненню економіки до потенційного рівня зростання.

Формування процентних ставок НБП вплинуло на ринкові процентні ставки, що спричинило падіння процентних ставок за кредитами для населення й підприємств, які до кінця 2009 р. були нижчі, ніж у листопаді 2008 р. [1, с. 27]. Таким чином НБП зміг обмежити спад внутрішнього попиту – кінцевого споживання та інвестицій.

30 листопада 2008 р. польський уряд представив широкому загалу «План стабільності і розвитку», у якому розписано дії, спрямовані на стабілізацію фінансового сектору, стимулювання попиту, особливо інвестиційного, за рахунок використання фондів Євросоюзу, зростання кінцевого споживання, зниження податків у 2009 р., а також захисту ринку праці. Конкретно «План стабільності і розвитку» передбачав такі кроки [2, с. 4]:

- призначити 40 млрд злотих на збільшення лімітів і гарантій Державного казначейства Польщі для банків;
- виділити 20 млрд злотих для малого й середнього бізнесу для забезпечення їхньої кредитоспроможності (переважно за посередництвом Державного економічного банку Польщі, профінансованого на суму 2 млрд злотих);
- використати фінансові інвестиції з бюджету ЄС на суму 16,8 млрд злотих; сума вартістю 1,14 млрд злотих становила т. зв. резерв суспільної солідарності для багатодітних сімей і старших осіб.

Польща зважилася на введення альтернативних інструментів економічної політики. Насамперед це були законодавчі зміни, що полегшували економічну діяльність підприємств, які найбільше постраждали від кризи. Серед змін можна виділити збільшення гнучкості ринку праці, наприклад «поділ між собою роботи», що давало можливість підприємцям зменшити заробітну плату для уникнення зайвих звільнень, а також спільно фінансувати виплату заробітної плати із суспільних коштів у тимчасово нерентабельних фірмах. У сфері кінцевого споживання урядові дії були спрямовані на зниження ставок прибуткового податку з фізичних осіб, обмеження внесків соціального страхування на випадок інвалідності та спрощення в системі нарахування ПДВ. Саме завдяки скороченню доходів державного бюджету в сімейних бюджетах у 2009 р. залишилося на 30 млрд злотих (близько 10 млрд дол.) більше, ніж у 2008 р. [1, с. 28].

У сфері інвестицій уряд прагнув зберегти економічну активність підприємств за допомогою стимулювання капіталовкладень у секторі малого та середнього бізнесу. Ці дії сприяли зміцненню системи гарантій і поручительств підприємств, а також покращенню використання інвестиційних засобів Євросоюзу. Останні здійснювалися здебільшого через розширення доступу до авансових платежів із фондів Євросоюзу та спрощення процедурних вимог, що прискорило адміністративну оцінку пропозицій, підписання договорів і відшкодування витрат. Завдяки використанню засобів структурних фондів Євросоюзу Польщі вдалося обмежити падіння реальної динаміки капіталовкладень до $-0,3\%$ у 2009 р. відносно 2008 р., тоді як в інших країнах регіону інвестиції скоротилися від -15% у Словаччині до -63% у Литві.

Антикризові дії уряду також були направлені на стабілізацію ситуації на ринку праці. Держава підтримувала підприємства й населення, які найбільше відчували наслідки економічного уповільнення: субсидії заробітної плати, доплата за навчальні курси та післядипломну освіту, допомога під час сплати житлових кредитів безробітним. Від початку кризи (із жовтня 2008 р.) до березня 2010 р. майже 598 тис. осіб знято з обліку в службі зайнятості у зв'язку з початком навчання або стажування, тобто у два рази більше, ніж під час попередньої кризи у 2001–2002 рр. [1, с. 29].

За оцінками Міністерства фінансів Польщі [6, с. 9], у 2009 р. зростання індивідуального споживання досягло $2,3\%$. На зростання доходів населення позитивно вплинула індексація пенсійних виплат (близько $6,1\%$), а також податкова реформа (зниження податкового тягаря відбулося насамперед через заміщення трьох податків 19% , 30% і 40% двома податками на рівні 18% та 32%). Щоправда, зростання індивідуального споживання супроводжувалося зростанням заборгованості домашніх господарств через отримання ними споживчих кредитів, сума яких перевищила 18 млрд злотих. Однак ця сума була значно нижчою за аналогічну попереднього року.

Загалом урядові заходи можна оцінити позитивно, оскільки вони збільшили доступ підприємств до зовнішнього фінансування, дали можливість здійснити нові капіталовкладення в такий важкий період. Антикризові дії сприяли зменшенню витрат підприємств для виплати інвестиційних кредитів і підтримки інвестиційного попиту підприємств. Відтак удалося зберегти стабільність економіки, хоча не всі заплановані засоби виконали свою початкову місію.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Завдяки раціональній і добре запланованій економічній політиці в кризовий період Польщі вдалося уникнути багатьох проблем та пом'якшити силу негативних зовнішніх шоків. Насамперед виділяються дії, спрямовані на стабілізацію банківської системи. Антикризові дії Національного банку Польщі, уряду та Ради монетарної політики Польщі виявились ефективними, економіка швидко почала набирати динаміку. НБП відновив ліквідність на міжбанківському ринку, уряд заспокоїв населення, надавши гарантії щодо депозитів. І, нарешті, Польща задалегідь дистанціювалася від інших країн і стимулювала довіру інвесторів.

Джерела та література

1. Алехнович А. Макроэкономическая стабилизация в Польше во время мирового кризиса в 2008–2009 гг.: возможные уроки для Беларуси / Александр Алехнович ; Центр социально-экономических исследований. – Август, 2010. – 31 с.
2. Досвід країн світу щодо подолання наслідків світової фінансової кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : me.kmu.gov.ua/file/link/146035/file/krisis_p.doc [2013-11-03]
3. Обзор основных направлений внешнеэкономической деятельности Польши в 2010 году [Электронный ресурс] / Министерство экономического развития Российской Федерации – Портал внешнеэкономической информации: Польша. О стране. Внешнеэкономическая деятельность. – Режим доступа : http://www.ved.gov.ru/exportcountries/pl/about_pl/ved_pl/ [2013-11-03]
4. Польша получила от МВФ кредит на 20,5 млрд долларов [Электронный ресурс] / Балтийское информационное агентство (БалтИнфо); 6 мая 2009. – Режим доступа : <http://www.baltinfo.ru/2009/05/06/Pol'shapoluchila-ot-MVF-kredit-na-205-mlrd-dollarov> [2013-11-03]
5. Редзюк Є. В. Трансформація фінансово-економічних відносин у світі в період нестабільності / Є. В. Редзюк // Теорії мікро-макроекономіки. – 2010. – Вип. 35. – С. 35–40.
6. Program konwergencji. Aktualizacja 2009 / Rzeczpospolita Polska; Ministerstwo Finansow RP. – Warszawa, 2010. – 36 s.

Пелех Оксана. Мировой финансовый кризис в 2007–2008 гг. и антикризисная политика Польши.

Анализируется финансово-экономическая ситуация в Польше в период мирового кризиса в 2008–2009 гг. Рассмотрены особенности национальной экономики Польши и важнейшие структурные факторы, повлиявшие на экономическое развитие страны в кризисный период. Дается характеристика антикризисных действий правительства, Национального банка и Совета монетарной политики Польши. Определены причины, позволившие смягчить силу негативных кризисных влияний и сохранить позитивные тенденции экономического развития.

Ключевые слова: мировой экономический кризис, экономическая политика государства, программа антикризисных действий.

Peleh Oksana. Global Financial and Economic Crisis of 2007–2008 and the State Policy Responses in Poland. This paper investigates the influence of state governance on financial development of Poland during the 2007–2008 financial crisis. Description of anti-crisis measures of the Polish Government, the Polish National Bank and the Council of Monetary Policy of Poland is given.

Key words: world economic crisis, economic policy of the state, program of anti-crisis actions.

Стаття надійшла до редколегії
19.09.2013 р.

УДК 332.142.2

**Ольга Стасюк,
Ірина Бевз**

Міжрегіональні диспропорції: сутність та передумови їх виникнення в Україні¹

Проаналізовано наявні підходи до трактування сутності поняття «міжрегіональні диспропорції» та запропоновано авторське тлумачення змісту цього поняття відповідно до теорії регіональних процесів конвергенції (дивергенції). Розкрито основні передумови виникнення міжрегіональних диспропорцій в Україні (історичні, географічні, природні, економічні).

Ключові слова: диспропорції, сутність, регіон, соціально-економічний розвиток, передумови.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах переходу до ринкової економіки поряд із позитивними процесами росту ефективності економічних систем регіонів країн проявляються й негативні тенденції до посилення територіальної диференціації соціально-економічного розвитку.

© Стасюк О., Бевз І., 2013

¹ Це дослідження виконане в межах відомчої науково-дослідної роботи «Інструменти регулювання проросторо-економічного розвитку України», державний реєстраційний номер 0111U009105.